

Wel of geen (her)introducties?

Gerard Ouweeneel

Van een gebrek aan creatief denken vallen de samenstellers van nota's over nieuw te ontwikkelen natuurgebieden in Nederland niet te beschuldigen. Kwistig wordt rondgestrooid met namen van altijd spectaculaire soorten zoogdieren en vogels die, als eenmaal het gebied is 'natuurontwikkeld' zoals de promotors het in hun voorstel doen voorkomen, zich zullen gaan vestigen. Best mogelijk. Maar wat gebeurt er als die beloofde soorten nu toch niet blijken te komen? Zien wij dan grootscheepse (her)introducties? En welke soorten dan wel of niet? En onder wiens verantwoording?

Bij de vogels zijn Zwarte Ooievaar en Zeearend de soorten die het meest voorkomen in de kolommen van de natuurontwikkelingsnota's. Maar daarbij stopt het niet. De Beheerscommissie Krammer-Volkerak gewaagt in haar beheersvisie (1989) voor dit voormalige estuarium, indien natuurlijk aan allerlei voorwaarden wordt voldaan, over broedkolonies van onder andere Kroeskop-pelikanen, Grote Zilverreigers, Dwergmeeuwen, Kwakken en Kleine Zilverreigers. En ook wordt gesproken over broedende Visarenden, Zeearenden en Oehoes. Voor wie dit niet genoeg is, kan in het Krammer-Volkerak van de toekomst uit op Edelherten, Bevers en natuurlijk Otters, die inmiddels symbool lijken te staan voor de succesvolle wedergeboorte van de natuur in dit land na 2000. De beheerscommissie ziet best in dat deze soorten niet alle spontaan via de op stapel staande ecologische infrastructuur de natie zullen binnenstromen. De nota haalt dit aan, waarmee dus in feite al ruim baan wordt gegeven aan introductie. Wellicht gedwongen door de politiek. Want wat zien wij gebeuren? Indien alle plannen zullen worden omgezet in daden, zal er de komende jaren fors in de Nederlandse natuur worden geïnvesteerd. Door het plan-MacSharry komen landbouwgronden vrij. De Heidemaatschappij heeft bij de toelichting over het jaarverslag 1991 al handenwrijvend laten weten enorme mogelijkheden te verwachten van de 'omschakeling' - let op het woordgebruik - van voormalige landbouwgronden naar onder andere natuurgebieden. Vervolgens signaleerde de Commissie Financiering Natuurbeleid een jaarlijks tekort op de huidige begroting van negentig miljoen gulden, willen alle plannen de komende dertig jaar worden gerealiseerd. Dus er zullen belangen mee zijn gediend dat beloofde soorten inderdaad zullen komen - indien niet spontaan dan maar met een duwtje in de rug. Is juist dat politieke facet niet de reden dat steeds grote spectaculaire soorten de opsommingen domineren? De komst van broedende Zeearenden is een leukere opbrengst voor besteed belastinggeld dan het herstel van de Grauwe Gors of op-nieuw bij ons broedende Waterrietzangers.

Exoten

Nu zijn al wat van ons via nota's beloofde soorten op weg naar onze grenzen of hebben die al overschreden.

Kleine Zilverreigers verbleven de afgelopen zomers jaarlijks in de Oostvaardersplassen, hebben er ook al eens gebroed en hetgeen deze soort aan annexaties laat zien (Combridge & Parr 1992), geeft vertrouwen op een blijvende

vestiging. Met de Grote Zilverreiger verloopt het niet anders, zij het dat met enig waas blijft omhuld hoe de soort in de Oostvaardersplassen reilt en zeilt.

De Kraanvogel is een andere soort die naar onze grenzen op weg lijkt. Te lezen viel over een introductieproject bij Lelystad, maar afgezien daarvan broedt deze soort al in Engeland en Frankrijk. Op het grondgebied van de voormalige DDR broedden in 1988 1200 paren tegen 600 paren in 1965 (Prange 1989). Met aandacht voor specifieke biotoop-eisen, lijkt er voor Kraanvogels plaats in komende natuurontwikkelingsprojecten.

Ook de Zwarte Ooievaar doet het goed in Europa.
Foto: E. Boerma.

Ook de Zwarte Ooievaar doet het goed in Europa met broedgevallen in de Ardennen.

Dank zij succesvolle (her)introducties in Duitsland viel voorts de Oehoe in Nederland te verwelkomen, zij het dat men zich kan afvragen wat aan te moeten met Oehoes die een straat in Enschede op stelten zetten of huizen rond een volière met soortgenoten in een diergaarde in Arnhem.

Dat brengt ons op de exotenkwestie. Zomer 1992 vanaf de Philipsdam uitkijkend over het Krammer-Volkerak viel natuurlijk nog niets te bespeuren van de volgens de beheersvisie in de toekomst te verwelkomen soorten. Wel paarmpjes Zwarte Zwanen met hun donsjongen, diverse soorten Flamingo's, Nijlganzen en gezelschappen van honderden ruiende Knobbelzwanen. Overigens, ook veel soorten die wel tot onze avifauna behoren.

Maar die exoten zetten je wel aan het denken. Scheppen wij met de nieuwe natuurontwikkelingsgebieden geen terreinen waarin ook of misschien wel juist exoten kunnen gedijen. En dat in een tijdvak waarin deze toch al in soort en aantal steeds duidelijker vaste voet binnen de grenzen blijken te krijgen. Ingevolge de richtlijnen van de IUCN ('to strictly control the introduction of non-native species') heeft de Nederlandse sectie van de ICBP al in 1978 besloten dat tegen exoten moet worden opgetreden (Rooth 1981). Gelet op hetgeen wij in het veld zien, is van dat optreden weinig terechtgekomen. Het wordt echt wel tijd om via voorlichting en richtlijnen aan terreineigenaren en/of -beheerders daadkracht te tonen. En ook om tot een lijst te komen welke vogelsoorten wel of niet dienen te worden beschouwd als exoot. Als basis voor deze lijst liggen er de uitgangspunten van de Natuurbeschermingsraad (1989).

Zeearend

De richtlijnen van de IUCN (1987) adviseren alleen herintroductie in gevallen waarin de soort is uitgestorven door toedoen van de mens, waarbij de oorzaken van het voorheen verdwijnen zijn weggenomen en alleen daar waar wordt voldaan aan de biotoopeisen van de soort (Walter 1991). Bij de IUCN is dus alleen bespreekbaar 'herintroductie' zodat wij hier in het vervolg 'introductie' zullen beschouwen het in het wild uitzetten van niet-inheemse soorten, hetgeen is te laken. Aangenomen mag worden dat in Nederland de voorstanders van herintroducties zich willen houden aan de IUCN-aanbevelingen. Maar omdat veel vogelsoorten gebruikmaken van zomer- en winterkwartieren, waartussen wordt getrokken, levert de herintroductie van vogelsoorten nog wel stof op tot overpeinzing en discussie. Volgens Plinius (Voous 1960) broedde de Kroeskoppelikaan in de lage landen. Maar verdween die door toedoen van de mens? Wat voor rol spelen klimaatveranderingen bij het verdwijnen (en verschijnen) van vogelsoorten? Neem nu de regelmatig bij natuurontwikkelingsprojecten opduikende Zeearend - dank zij overwinteraars in Nederland nog steeds inheems. Hoewel deze soort in Europa bezig is enkele reeds lang prijsgegeven broedplaatsen weer te bezetten, rijst de vraag of de Zeearend op eigen initiatief in Nederland als broedvogel zal (terug?)komen. Omdat de natuurontwikkelingsschijnwerpers hevig zullen blijven schijnen op de komst van de Zeearend als broedvogel, zal het geduld ontbreken het eventuele eigen initiatief af te wachten. Dus herintroductie. Of introductie? Broedde de Zeearend ooit in Nederland? Bewijzen ontbreken. Indien wij ons indenken het Nederlandse landschap van het begin van onze jaartelling moeten Zeearenden hier wel hebben gebreed (Voous 1986). Dat is ook het landschap dat via natuurontwikkeling moet worden teruggewonnen. Zal dat terug te winnen landschap inderdaad blijken te voldoen aan de biotoopeisen die de alsdan te (her?)introduceren Zeearenden zullen stellen? Wellicht. Maar wellicht ook niet. En dat geldt

voor Kroeskoppelikanen, Visarenden, Zwarte Ooievaars, de reigers, kortom voor alle klinkende namen die de nota's opperen. Bestaat niet het gevaar dat onder druk - er wordt politiek natuurlijk hoog spel gespeeld met het vrijmaken van veel grond ten behoeve van natuurontwikkeling - er spoedig resultaten moeten komen. Het liefst spectaculaire. Waardoor wordt overgegaan op overrijde herintroducties die zullen leiden tot gesol met vogels?

Jargon

'Natuur terugfokken. Het terugwinnen van natuur. Landbouwarealen omzetten in natuurterreinen. Het creëren van nieuw natuurschap.' Dit is het jargon waarmee natuurbeschermers-nieuwe stijl het tegenoffensief inzetten. Begrijpelijk dat na altijd in het defensief te zijn geweest, dit tegenoffensief met elan wordt gevoerd, waarbij overigens niet zelden degenen die twijfels uit, al bij voorbaat wordt gediskwalificeerd. Het is projectontwikkelaarsjargon en in zo'n wereld zal de vraag 'wel of geen (her)introductie?' als niet ter zake doende terstond van tafel gaan: herintroductie past volledig in de doelstelling van het natuurontwikkelingsdenken in dit land en wij kunnen er van zijn verzekerd dat ze gaan komen. Zoals ze ook al plaatsvonden, sinds 1960 Raven, Witte Ooievaars en, althans in Zuidwest-Nederland, Grauwe Ganzen. Het ravenproject stond onder auspiciën van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (Sovon 1979), werd behoeftzaam uitgevoerd en boekte succes. Vogelbescherming startte in 1970 het ooievaarsproject, waarbij vooral de gang van zaken met een eerder in Zwitserland aangevangen ooievaarsproject model stond. Het project lukte in die zin dat er nu weer een paar honderd Ooievaars in de natie rondvliegen maar waarbij het ook best zou kunnen dat deze de laatste echte wilde, dus trekkende ooievaars aan het verdrijven zijn (Jonkers 1990). De Grauwe Gans doet het thans in Nederland als broedvogel voortreffelijk, in het Hollandsch Diep-Haringvliet, waar in 1973 dertien twee maanden oude vogels afkomstig uit Het Zwin werden uitgezet (Stichting Natuurmonument De Beer 1973), zó goed dat de auteur zich afvraagt of over een jaar of tien wij nog zo in onze sas met het succes zullen zijn.

Verschuilde instanties van uiteenlopende pluimage hielden zich dus tot dusver bezig met herintroducties. Om uniformiteit in benadering en aanpak te verkrijgen is er veel voor te zeggen komende herintroducties via een vaste procedure te laten verlopen, waarbij dan toetsing aan de IUCN-richtlijnen alsmede voorbereiding en begeleiding van het project plaatsvinden vanuit een kring die naast vertegenwoordigers van de terreinbeheerders instantie, ook specifieke deskundigheid ten aanzien van de desbetreffende soort onder zijn leden telt. En nog meer is ervoor te zeggen dat daarbij ook, wederzijds, over de grenzen wordt gegaan. Want geëxperimenteer in Het Zwin of herintroducties van Oehoes en Slechtvalken in de Eifel gaan ook ons aan. Hetgeen wij reeds ondervonden.

LITTERATUUR:

- Asbeck, G. van (1992):** Voor natuurbeleid zijn miljoenen nodig. NRC-Handelsblad 16 juni 1992.
- Beheerscommissie Krammer-Volkerak (1989):** Beheersvisie Krammer-Volkerak, Eendracht, Zoommeer: visie op het beheer van de drooggevalen gronden en ondiepwatergebieden in het Krammer-Volkerak, de Eendracht en het Zoommeer in het kader van de Natuurbeschermingswet. Ministerie van Verkeer en Waterstaat.
- Combridge, P. & C. Parr (1992):** Influx of Little Egrets in Britain and Ireland in 1989. *British Birds* 85: 16-21.
- IUCN (1987):** Position statement on translocations of living organisms.
- Jonkers, D.A. (1990):** Broedende en trekkende Ooievaars in 1990 in Nederland. *Het Vogeljaar* 38: 252-254.
- Natuurbeschermingsraad (1989):** Advies Beleid ten aanzien van exoten. 7 juli 1989.
- Ouweneel, G.L. (1991):** Wordt de zeearend ooit een Nederlandse broedvogel? *Vogels* 66: 252-254.
- Prange, H. (1989):** East Germans protect their Common Cranes. *The ICF Bugle* Volume 15, Number 3: 1-3.
- Rooth, J. (1981):** Geen vreemde vogels in de bijt. *Vogels* 5: 199.
- Sovon (1979):** Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Deventer.
- Stichting Natuurmonument De Beer (1974):** Verslag over het jaar 1973.
- Voous, K.H. (1960):** Atlas van de Europese vogels. Amsterdam.
- Voous, K.H. & H.J. Slijper (1986):** Roofvogels en uilen van Europa. Leiden.
- Walter, J. (1991):** (Her)introductie in (inter-)nationale wet- en regelgeving. *De Levende Natuur* 92: 189-195.